

РЕФОРМА ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147.091.3:342.9(477):[378.6:34(477)]

ОНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ВИКЛАДАННЯ У ВНЗ ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО» ШЛЯХОМ УДОСКОНАЛЕННЯ ЇЇ ПРОГРАМИ ТА ВИБОРУ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ІСПИТУ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

Кагановська Т. Є.,

декан юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Анотація У статті проведено аналіз проблем викладання адміністративно-правового циклу у ВНЗ на рівні розгляду навчальних програм, методики викладання дисциплін, суттєвих змін порівняно з радянським періодом, представлено подальші кроки у напрямку вдосконалення змісту та методики викладання дисциплін зазначеного циклу; проаналізовано стан проблем перевірки і оцінки знань у ВНЗ, представлено переваги і недоліки усного, письмового іспиту та іспиту у вигляді тесту; наведено погляди студентів на вибір форми іспиту для юридичної спеціальності.

Ключові слова: адміністративне право, навчальна дисципліна, методика викладання, педагогічний контроль, усний іспит, письмовий іспит, іспит у вигляді тесту.

Аннотация В статье проведен анализ проблем преподавания административно-правового цикла в вузе на уровне рассмотрения учебных программ, методики преподавания дисциплин, существенных изменений по сравнению с советским периодом, представлены дальнейшие шаги в направлении совершенствования содержания и методики преподавания дисциплин указанного цикла; проанализировано состояние проблем проверки и оценки знаний в вузах, представлены преимущества и недостатки устного, письменного экзамена и экзамена в виде теста; приведены взгляды студентов на выбор формы экзамена для юридической специальности.

Ключевые слова: право, учебная дисциплина, методика преподавания, педагогический контроль, устный экзамен, письменный экзамен, экзамен в виде теста.

Annotation The article analyzes the problems of the teaching of administrative law at the university in the cycle of curriculum review level, the methodology of teaching disciplines, significant changes in comparison with the Soviet period, represented further steps towards improving the content and methodology of teaching disciplines of said cycle; analyzes problems of verification and assessment of knowledge in higher education, presented the advantages and disadvantages of oral, written examination and examination of the test; Students are given the choice of form views on the exam for the legal profession.

Key words: subject matter, teaching methods, pedagogical supervision, oral exam, written exam, exam as a test.

Викладання адміністративно-правового циклу має надає студентам знання про принципи й інститути адміністративного права, зокрема про принципи взаємовідносин між державою та особою, принципи організації та повноваження органів публічної адміністрації щодо здійснення регуляторної діяльності та надання адміністративних послуг, інститути контролю за діяльністю публічної адміністрації, а також навичок щодо захисту прав особи в адміністративному провадженні й адміністративному процесі.

Адміністративно-правовий цикл охоплює близько 10% часу навчального процесу, а також під час його викладання простежується декілька проблем.

Перш за все, зміст програми базового курсу «Адміністративне право України» в навчальних закладах заслуговує на окрему увагу, оскільки він у порівнянні з радянським періодом принципових змін не зазнав. Основу загальної частини дисципліни «Адміністративне право» складає вивчення структур

та повноважень органів виконавчої влади, проходження державної служби й адміністративної відповідальності осіб за вчинені проступки, тоді як дуже мало уваги приділяється тематиці реалізації прав фізичних та юридичних осіб у відносинах з органами публічної адміністрації, передусім адміністративним процедурам. Як наслідок, студенти-юристи не отримують належної інформації про сутність адміністративного права, як його розуміє класична європейська доктрина.

Аналіз програм навчальної дисципліни «Адміністративне право» свідчить, що, попри значний поступ у формуванні нової доктрини адміністративного права, зміст дисципліни не було оновлено, як цього варто було б очікувати. Нові категорії адміністративного права, які вже мають теоретичне підґрунтя (із різним ступенем дослідженості) і певною мірою закріплені в законодавстві, не знаходять свого відображення у програмах, за якими викладають адміністративне право у ВНЗ України.

У проаналізованих програмах панівним є виклад адміністративного права як права управління (управлінського права), карального права, при цьому ігнорується «неуправлінська», публічно-сервісна складова адміністративного права. Більшість програм не згадують про таку фундаментальну для адміністративного права категорію як «публічна адміністрація», не містять тем щодо дискреційних повноважень органів публічної адміністрації, розмежування адміністративних і політичних посад у державних органах, про деліктоздатність юридичних осіб, про надання адміністративних послуг тощо. Незрозуміло, чому юридичні школи України ігнорують такий інститут як адміністративна юстиція?! Незважаючи на те, що процесуальне законодавство (Кодекс адміністративного судочинства України) було прийнято ще у 2005 році, лише у кількох ВНЗ України викладають навчальну дисципліну «Адміністративний процес». Зрештою, адміністративно-правовий цикл не виконує завдання щодо формування у студентів навичок, потрібних для захисту прав особи в адміністративному провадженні та адміністративному процесі. Таке становище спричинене насамперед тим, що за відсутності у програмі навчальних дисциплін тем, присвячених адміністративному провадженню, адміністративним процедурам, адміністративним послугам і контролю за діяльністю публічної адміністрації неможливо формувати навички щодо практичної реалізації цих інститутів.

По-друге, вади методики викладання правничих дисциплін у юридичних школах України. У вищих навчальних закладах України, де готують юристів, подекуди в ролі викладачів теж юристи, які так само здобували професію з установкою на практичну діяльність і не мають жодних уявлень про методику викладання. То ж коментарі щодо якості такого викладання інколи бувають зайвими.

По-третє, відсутність оптимального співвідношення теоретичної та практичної підготовки майбутніх юристів; обмежена кількість лекційних годин; переваженість студентів аудиторними заняттями; невідповідність між змістом програм, навчально-методичною документацією та реальними змінами у правовій сфері.

Таким чином, подальші кроки у напрямку вдосконалення змісту та методики викладання дисциплін адміністративно-правового циклу можуть бути такими:

1. Підготувати модельну програму, яка охоплювала б матеріал з адміністративного права та адміністративної юстиції.

2. Передбачити викладання у більшому обсязі теоретичних засад адміністративного права з позицій «людиноцентристського» підходу, а саме – внесення до програми навчання таких питань: теорія розсуду, адміністративні акти, адміністративне оскарження, адміністративні процедури (не на прикладі проваджень про адміністративні правопорушення), захист прав громадян від неправомірних дій органів публічної влади та їхніх посадових осіб, відшкодування шкоди, завданої діями органів публічної влади та їхніх посадових осіб.

3. Забезпечити належний баланс між дисциплінами кримінально-правового, цивільно-

правового та адміністративно-правового циклів та вивчення навчальної дисципліни «Адміністративне судочинство».

4. Забезпечити практичну спрямованість навчання через збільшення у структурі викладання питомої ваги практичних завдань з вирішення різноманітних ситуацій.

5. У структурі програм дисциплін з адміністративно-правовою складовою забезпечити узгодження питань публічного управління і державного регулювання з програмою навчальної дисципліни «Адміністративне право».

6. Запровадити систему поширення адміністративно-правових знань серед населення, приділивши основну увагу питанням прав громадян у сфері реалізації виконавчої влади (публічного управління), захисту їхніх прав від неправомірних рішень, дій або бездіяльності, реалізації права на участь у публічному управлінні тощо.

7. Викладати міжгалузеві дисципліни (такі як господарське, аграрне, земельне, екологічне, інформаційне право тощо), більшість або значну частину яких складають адміністративно-правові відносини, на базі вивченого повного курсу адміністративного права.

8. Особливий наголос при викладанні адміністративного права робити на ролі адміністративного права у вирішенні проблем правового регулювання відносин „людина-держава”: держава слугує людині, а не управляє нею. Особливу увагу слід приділити викладанню теоретичних засад адміністративного права з обов'язковим використанням методів порівняльного правознавства та ілюстрацією позитивними прикладами із зарубіжного досвіду.

9. Необхідно відновити цілісність навчальної дисципліни «Адміністративне право» в межах бакалаврської програми, яка повинна включати загальну частину адміністративного права (включаючи процедурну частину та судово адміністративно-процесуальне право, які можуть бути виокремлені у Спеціальну частину), а також Особливу частину, в рамках якої будуть розглядатися всі інститути, вивчені в межах Загальної (або Загальної і Спеціальної) частини в розрізі секторів реалізації державної політики (зокрема, які органи діють у визначеному секторі державної політики та, якими є їхні повноваження; особливості процедур з надання адміністративних послуг та здійснення контрольно-наглядових повноважень; адміністративні проступки в рамках відповідних правовідносин та передбачені за їх вчинення санкції).

10. Модернізувати викладання адміністративного права та узгодити великий обсяг його нормативного матеріалу, теорію адміністративного права поєднати з реаліями правозастосовної діяльності.

Педагогічний контроль як спосіб отримання інформації про якісний стан навчального процесу – невід'ємна частина навчального процесу. Оптимальна організація контролю визнається однією з умов формування професійних компетенцій студентів сучасного вищого навчального закладу. Іспит як основна форма контролю отримує сьогодні в методиці професійної освіти нове осмислення.

У межах навчального процесу викладачі прагнуть поєднати перевірку засвоєння теоретичних основ науки з умінням застосовувати їх на практиці, використовуючи для цього різні форми підсумкового контролю знань студентів: бесіда між викладачем і студентом (так звана традиційна (усна) форма іспиту), письмові відповіді на питання, тестування (комп'ютерний або письмовий варіант). Зупинимося на трьох найбільш часто розповсюджених формах іспиту: тестування, усний іспит та письмовий (відкриті питання або комбінований – тести та відкриті питання).

Аналізуючи особливості стану проблеми перевірки і оцінки знань, слід зазначити, що ця проблема багатогранна і розглядалася дослідниками в різних аспектах. Опубліковано велику кількість робіт, що стосуються функцій, методів, принципів перевірки і оцінки знань, загальних і приватних питань оцінки. Можна виділити кілька основних напрямків у вивченні цієї проблеми. Велику групу становлять роботи, в яких досліджувалися функції перевірки і оцінки знань у навчальному процесі, вимоги до сформованих знань, умінь, навичок, методів контролю, види обліку знань у традиційній системі навчання (М. Зарецький, І. Кулібаба, І. Лернер, Є. Перовський, С. Руновський, М. Скаткін, Г. Спанчинцева, Н. Нохрина, Н. Павлов, А. Артемов, Т. Сидорова, В. Фролов, А. Домбровська, Е. Домаренко та ін.).

Іспит – це в будь-якому випадку стрес, усний він чи письмовий.

Останнім часом набирає обертів за популярністю такий метод перевірки знань як тести. Щодо тестів і їх ефективності є багато за і проти. Таким чином, цей метод часто застосовується, але багато хто так і не розібрався до кінця, що це за метод, і чи варто його застосовувати взагалі.

Тестування в педагогіці виконує три основні взаємопов'язані функції: діагностичну, навчальну і виховну. *Діагностична* функція полягає у виявленні рівня знань, умінь, навичок учня. Це основна і найочевидніша функція тестування. За об'єктивності, широти і швидкості діагностування тестування вигідно відрізняється від інших форм педагогічного контролю. *Навчальна* функція тестування полягає в мотивуванні учня до активізації роботи із засвоєння навчального матеріалу. *Виховна* функція проявляється в періодичності та неминучості тестового контролю. Це дисциплінує, організовує і направляє діяльність студентів, допомагає виявити і усунути прогалини в знаннях, формує прагнення розвинути свої здібності.

Переваги тестів:

- Виробляють у студентів навички швидкого реагування і активації пам'яті.
- Виключають можливість суб'єктивного підходу і оцінки викладача.
- Тестування як форма і метод контролю зручне для застосування на будь-якому етапі: поточна атестація, підсумкова, рубіжна тощо.
- Тестування економить час студентів і викладачів.
- Тестування має вищу якість і є об'єктивним способом оцінювання, його об'єктивність досягається

шляхом стандартизації процедури проведення, перевірки показників якості завдань і тестів цілком.

- Тестування – більш справедливий метод, воно ставить усіх, кого екзамнують, у рівні умови, як в процесі контролю, так і в процесі оцінки, практично виключаючи суб'єктивізм викладача.

- Тести – більш об'ємний інструмент, оскільки тестування може включати в себе завдання з усіх тем курсу, в той час як у білеті на усному іспиті зазвичай охоплено 2–4 теми. Це дозволяє виявити знання студента з усього курсу, виключаючи елемент випадковості під час витягування білета. За допомогою тестування можна встановити рівень знань учня з предмета в цілому і з окремих його розділів.

- Часто цей метод перевірки знань має на увазі якісь підказки, якими, якщо користуватися, то можна відповісти на питання і без особливо серйозної підготовки.

- Тест – більш точний інструмент, так, наприклад, шкала оцінювання тесту з 20 питань, складається з 20 ділень, в той час, як звичайна шкала оцінки знань – лише з чотирьох.

- Тестування більш ефективно з економічної точки зору. Основні витрати під час тестування припадають на розробку якісного інструментарію, тобто мають разовий характер. Витрати ж на проведення тесту значно нижчі, ніж при письмовому або усному контролі.

Проведення тестування та контроль результатів у групі з 30 осіб займає півтори-дві години, усний або письмовий іспит – не менше чотирьох годин.

- Тестування – це більш м'який інструмент, воно ставить усіх, хто його проходить, в рівні умови, використовуючи єдину процедуру і єдині критерії оцінки, що призводить до зниження передекзаменаційної нервової напруги.

- Під час складання тестів варто менше переживати, що щось забудете сказати, процес виключає особисте спілкування з викладачем, і можна самому обирати, скільки часу ви використаєте на кожне питання.

- Перевірка роботи проводиться в комфортних умовах (немає поспіху, час «зависання» над однією роботою не обмежений, можна відкласти і відпочити і т.п.).

- Не показуєш студенту своїм виразом обличчя, що він каже нісенітницю (усі студенти – фізіогномісти і намагаються вгадати ставлення викладача до того, що і як вони говорять).

Недоліки тестів:

- Розробка якісного тестового інструментарію – тривалий, трудомісткий і дорогий процес.

- Дані, що одержує викладач у результаті тестування, хоча і включають інформацію про прогалини у знаннях з конкретних розділів, та не дозволяють робити висновки про причини цих прогалин.

- Тест не дозволяє перевіряти і оцінювати високі, продуктивні рівні знань, пов'язані з творчістю, тобто ймовірнісні, абстрактні і методологічні знання.

- Широта охоплення тем у тестуванні має і зворотний бік. Студент під час тестування, на відміну від усного або письмового іспиту, не має достатньо часу для глибокого аналізу теми.

- Тести здебільшого виявляють лише властивості пам'яті, але не знання.

- Забезпечення об'єктивності і справедливості тесту вимагає прийняття спеціальних заходів щодо забезпечення конфіденційності тестових завдань. При повторному застосуванні тесту бажане внесення змін до завдань.

- У тестуванні присутній елемент випадковості. Наприклад, студент, який не відповідав на просте питання, може дати правильну відповідь на більш складний тест. Причиною цього може бути як випадкова помилка в першому питанні, так і вгадування відповіді у другому. Це спотворює результати тесту і призводить до необхідності врахування ймовірнісної складової під час їх аналізу.

- Під час складання тестів головний мінус полягає у тому, що незначна помилка може наблизити того, хто складає екзамен до неправильних результатів. Оскільки людині властиво помилятися і сумніватися, то у випадку складання тестів варто покладатися на свою феноменальну пам'ять або на вдалий випадок.

- Проблема в суті самих завдань і в розробці чітких критеріїв оцінки.

Студент, який відповідає на питання, може розраховувати лише на трійку, в кращому випадку. Звичайно, випадковість виключити не можна, але визначальною вона не є. На жаль, елемент випадковості й інтуїції неминучий, розробник тесту повинен передбачити таку ситуацію. Щоб звести до мінімуму можливість вгадати правильно, скористайтеся такими порадами. Отже, якщо той, хто складає тест, не знає справжньої правильної відповіді, в своєму виборі він буде чинити так:

- Надавати перевагу більш розгорнутим, більш обґрунтованим відповідям, які враховують окремі випадки, і уникати коротких, менш розгорнутих. Розробник тесту може цим скористатися і зробити правильну відповідь короткою;

- Якщо відповіді утворюють послідовність, респондент буде прагнути дати середню відповідь, припускаючи, що правда в «золотій середині». І помилиться, оскільки правильну відповідь буде поставлено крайньою;

- Вибирати більш наукоподібні відповіді, що містять маловідомі або іноземні слова;

- Вибирати відповіді, що нагадують за стилем написання щось дуже знайоме, що асоціюється з відомою частиною предметної сфери.

Неоднозначне ставлення педагогів до використання тестового контролю відоме. А як ставляться до тестів студенти?

Більшість (94,28%), як показує статистика, вважали б за краще скласти тест, ніж писати письмову роботу або давати усну розгорнуту відповідь. Можливо це підтверджує одне з побоювань, яке висловлюють деякі дослідники, що при вибіркових відповідях студент звикає працювати з готовими формулюваннями і потім не здатен викладати одержані знання грамотною мовою.

Що ж стосується об'єктивності оцінки, то 68,75% погоджуються з тим, що отримують об'єктивну, дійсну оцінку своїх знань у відповідях на тест. Серед незгодних з цією думкою 12,5% вважають, що тест завищує оцінку, 18,75% – занижує.

Абсолютизувати можливості тестової форми виміру і контролю знань не слід. Не всі необхідні характеристики засвоєння знань і умінь можна отримати засобами тестування. Наприклад, такі показники як уміння конкретизувати свою відповідь прикладами, знання фактів, уміння зв'язно, логічно і доказово висловлювати свої думки, деякі інші характеристики знань, умінь, навичок, діагностувати тестуванням неможливо. Це означає, що тестування має обов'язково поєднуватися з іншими формами і методами перевірки і контролю знань студентів.

Але незважаючи на зазначені мінуси тестування як методу педагогічного контролю, його позитивні якості багато в чому говорять про доцільність використання такої технології в навчальному процесі.

Переваги усного іспиту:

- Такий тип іспитів дозволяє знайти відповідь, що сприйматиме гарній оцінці.

- Можна помилятися на дрібницях, але в підсумку оцінка має всі шанси стати позитивною.

- Знаєте ви, чи ні, але якщо вмієте хоча б трохи «плити воду», то у вас все вийде в підсумку, хоча б прохідний бал ви точно отримаєте, оскільки вам не потрібно давати суворі і вирішальні відповіді.

- Студент виховує в собі вміння правильно формулювати і висловлювати свої думки.

- Викладач може під час іспиту ставити навідні запитання, тим самим спрямовуючи студента в потрібне русло бесіди.

Недоліки усного іспиту:

- Присутність суб'єктивної оцінки викладача (викладач втомлюється. Витримати об'єктивність і забезпечити рівність оціночних критеріїв складніше. На іспит викладач теж може прийти «не в формі» (болить голова, не виспався, хвилюють якісь інші проблеми) і ось вже він або щось недочув, або не зрозумів (на думку студентів, звичайно) і взагалі «я йому не подобаюся». Хіба так не говорять студенти після іспиту?! А папір вимагає більш відповідального ставлення від студента).

- Не кожна людина може виступати перед публікою, багато хто, наприклад, часто губляться і тому їм простіше писати тести, а не відповідати усно. Саме тому знання краще перевіряти різними способами і потім зіставляти отримані результати, щоб було на підставі чого поговорити про якість освіти.

- Іспит вважається усним, але виглядає ця процедура як складання письмового іспиту, тому що всі відповіді повинні бути записані під час підготовки.

Ви можете обмовитися, за що відразу ж буде знижено бал. Довести, що ви обмовилися, неможливо, проте якщо є записи, в яких дано правильну відповідь, це послужить доказом, що вступник дійсно обмовився.

- Якщо екзаменатору потрібно «завалити» тих, хто складає екзамен, він завжди зможе поставити «двійку».

- «Витягування» вдалого / невдалого квитка є елементом випадковості («іспит-лотерея»). Згадують цей недолік додаткові питання.

- Іспит є до певної міри стресовою ситуацією для того, хто складає екзамен, часто блокує його інтелектуальні можливості. Це так, проте людина все

життя в процесі своєї діяльності піддається перевірці і оцінці, тому і студенти повинні бути готові до контролю і сприймати ситуацію іспиту як стандартну, що, до речі, і властиво більшості тих, хто складає екзамен.

- Великі часові витрати на проведення іспиту.

Переваги письмового іспиту

- Перевага і недолік одночасно в тому, що не доведеться спілкуватися з викладачем, якого студент може «боятися, як вогню». Так, це не принесе зайвого хвилювання, але і не дасть шансу виправити і повернути свою відповідь в правильне русло.

- Забезпечує більшу об'єктивність, тому що роботи можна перевіряти в спокійній обстановці, в зручному режимі.

- Забезпечує глибоку та всебічну перевірку засвоєння, оскільки вимагає комплексу знань і умінь тих, хто складає екзамен. У письмовій роботі потрібно показати і теоретичні знання, і вміння застосовувати їх для вирішення конкретних завдань, проблем, крім того, тут виявляється ступінь володіння письмовою мовою, вміння логічно, адекватно проблемі вибудовувати, складати свій текст і викладати його, давати оцінку твору, експерименту, проблеми.

- Письмова відповідь є документом, що дозволяє перевірити обґрунтованість оцінки та захищає, у випадку необхідності, від несумлінності екзаменатора.

- Ця форма іспиту дозволяє уніфікувати підхід до оцінки: кожне питання у всього потоку може перевіряти окремий викладач. При такому підході суб'єктивізм викладача проявляється в меншій мірі.

Недоліки письмового іспиту

- Забирає багато часу. З урахуванням часу на розробку завдань – ще більше.

- Наприклад, за годину часу, відведеного на усний іспит, можна передати викладачеві набагато більший обсяг інформації, ніж за годину письмового (по суті, за 10-15 хвилин усного спілкування можна передати обсяг інформації, рівний годині її письмового викладу).

- Відсутність негайного зворотнього зв'язку (відсутній вбудований механізм негайного зворотнього зв'язку), що не дає інформації, чи було правильно зрозуміло письмове повідомлення.

- Практично неможливо проконтролювати вміння студентів вмотивовано використовувати ключові закони і поняття, термінологію і формулювання для відповіді на питання.

- Майже неминуча взаємодопомога студентів може вести до спотворення репрезентативності результатів, а витрати на працю, спрямовану на складання великого числа завдань, що виключають списування, значні.

- Тривала перевірка завдань та оформлення документації, що веде до продовження екзаменаційного стресу у студентів і після складання іспиту. Зазначені вище труднощі щодо вираження думок посилюються при проведенні письмового іспиту.

У соціальних мережах самі студенти влаштовують форуми, на яких обговорюють переваги і недоліки перерахованих вище форм підсумкового контролю знань. Наведемо приклади думок студентів

на тему «Яка форма іспиту найбільш адекватна для юридичної спеціальності?» У голосуванні по цій темі 73,91% висловилися за усний іспит і 26,09% - за письмовий. У голосуванні по темі, «Який вид іспиту для вас кращий?», 57% респондентів вибрали тест, 21% – усний іспит і 23% – письмовий.

1. Усна атестація поступово відмирає і замінюється тестуванням. Причому це відбувається не тільки на рівні ВНЗ, а й у середніх спеціальних і шкільних закладах. І це правильно, вибудовується певна послідовність, коли учень, починаючи ще зі шкільної лави, розв'язує тести, тим самим у нього виробляються певні навички, які в подальшому допоможуть йому при складанні ЗНО, а вступивши до ВНЗ (або ПТУ), цей гіпотетичний «колишній школяр» зіткнеться зі знайомою йому системою атестації знань, яка не викличе у нього нерозуміння і шоку («за» тести).

2. Стосовно адреналіну, то перед письмовим іспитом страху немає. Якщо подивитися з боку на студента під час складання усного іспиту, то через людинолюбство хочеться щось пом'якшити. Є ті, хто патологічно боїться і у нього виникають реактивні стани. Перед іспитом студенти не сплять і приходять на нього з червоними очима. Увагу притуплено або загострено, зміщуються акценти: застереження, відповіді не на ті питання, заїкання, мовчання і т.д. («За» письмовий іспит).

3. Хто знає – складе, хто не знає – не складе. Хто мандражує, той просто не готовий або не впевнений у собі. Адреналіну на письмовому іспиті теж вистачає ... Скільки нервових клітин втрачає студент, що сидить зі шпиргалкою в кулаці, коли викладач задумливо його розглядає?! ..

Завжди була можливість «виїхати» на іспиті на загальній ерудиції, а тут, здрастуйте, письмово ... («за» усний іспит)

4. Усна форма іспиту дає студенту фору ... Якщо студент не до кінця вивчив дисципліну, щось напише на папері, й викладач зможе не раз це прочитати і, зрештою, – зрозуміти, наскільки студент невідготовлений ... А от при усній формі складання іспиту це вже складніше. Як то кажуть, «людський фактор» ... Але є випадки, коли студенту вдається «забавувати» викладача, смутно уявляючи тему питання, і отримувати оцінки вище трійки !!! («За» усний іспит, але не проти письмового).

5. Тест – це не перевірка знань, оскільки 50% студентів відповідають навання, 30% – списують у когось і решта вирішують самі !!! Є студенти, які не вміють розв'язувати тести, та й у житті їм це не знадобиться. Логіку ці тести теж не розвивають, а навпаки. Юрист повинен вміти правильно міркувати, доводити свою точку зору, а не тикати із закритими очима в різні відповіді. А під час письмового іспиту чи під час складання тестів важко розглянути його міркування («проти» тестів і письмового іспиту).

6. З будь-якої форми можна отримати для себе плюси. Якщо тест має варіанти відповіді, а це вже спрощує завдання, то шляхом логічних міркувань відповіді набагато простіше. Якщо потрібно дати розгорнуту відповідь, знову ж таки, є час посидіти, подумати, а головне – потім нічого не треба буде пояснювати – здав папірець і чекай оцінку, а якщо

усно, значить, відговорив і вільний) («за» всі форми іспиту).

7. Обговорювати питання, чи потрібен письмовий іспит, марно, тому що сьогодні це вже освітня тенденція.

8. Якщо юрист погано пише (безграмотно і нелогічно), то вміння говорити відобразатиме і похибки в листі: мова буде також безграмотна і нелогічна. Структура мови теж повинна бути і певний словниковий запас. Саме цьому і вчимося все життя: спочатку читати прості тексти (казки), потім – складні. Переказувати і складати прості опуси. Потім їх аналізувати. Писати складні тексти і їх відтворювати в своїй промові. А як начка «говорити по темі» виробляється? Говорити – не значить «виступати». Коли людина попередньо не готова і не виклала свої думки на папері, то вона, звичайно, зможе викласти свою думку більш-менш зв'язно, але пропустить значущі речі і навіть просто деталі. А у нас на деталях і їх аналізі найчастіше будується правова позиція. Юрист – НЕ демагог, а аналітик за характером діяльності. Найважче для будь-якої людини, навіть для високого професіонала, грамотно, чітко і оптимально коротко викласти на папері свої думки. Банальну позовну заяву можна скласти так, що «ум за розум зайде», з'ясовуючи, що автор мав на увазі, адже це коштує грошей для «невтаємничених» людей. Чи можна замінити навичку ділового листування на вміння говорити в нашій професії? Питання риторичне.

9. Чи потрібно створити такий іспит, в якому буде поєднано усну і письмову форми.

10. Було б добре, якщо письмові роботи рецензували один одному самі студенти. а викладач перевіряв потім і якість роботи, і якість рецензії, і стежив за тривалістю дискусії. Однак, усе це не «вживу», а через Інтернет.

Таким чином, кожній з перерахованих вище основних форм підсумкового контролю знань студентів властиві свої плюси і мінуси. Однак, як показує практика, всі вони мають право на існування і ефективне використання при обліку їх недоліків.

Серед студентів 4-5-х курсів юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна у 2016 році у межах означеної теми було проведено анкетування, за підсумками якого було отримано такі результати:

1) На питання «**Чи потрібна у ВНЗ така форма контролю знань як іспит?**» 100% респондентів відповіло «так».

2) На питання «**Чи вважаєте Ви, що саме іспит є об'єктивною формою контролю знань студентів?**»

51% респондентів відповіло «так» і 49% - «ні» (серед студентів 4 курсу),

64% – відповіло «так» і 36% - ні (серед студентів 5 курсу).

3) На питання «**Чи доцільно запроваджувати таку форму отримання оцінки за іспит як «автомат»?**»

93 % респондентів відповіли «так», 7% відповіли «ні» (4 курс)

100% відповіло «так» (5 курс).

4) Питання «**Аргументуйте 1-3-ма реченнями свою точку зору з приводу доцільності автомата**» дало здебільшого такі відповіді на 4 і 5 курсах:

«це стимулює студента вчитися на відмінно», «це своєрідна винагорода за гарне навчання упродовж семестру», «стимулює студента працювати упродовж семестру/року», «дозволяє уникнути необ'єктивності викладача на самому іспиті».

5) **Яка форма іспиту, на Ваш погляд, є найбільш прийнятною/ідеальною** для отримання об'єктивної оцінки засвоєних студентом знань?

4 курс

А) усний – 1 (3%)

Б) письмовий (відкриті питання);16 (57%)

В) тести;4 (13%)

Г) комбінований (тести+відкриті питання) 8 (27%)

5 курс

А) усний 6 (35%)

Б) письмовий (відкриті питання);5 (29%)

В) тести;2 (7%)

Г) комбінований (тести+відкриті питання) 5 (29%)

6) **На прохання аргументувати обрану форму іспиту**

За «Усну» форму висловилися як таку, що дає уявлення про реальні знання студента,

За «Письмову» – висловилися як таку, що дає можливість ширше розкрити поставлені питання,

За «Тести» – охоплюють увесь матеріал,

За «Комбінований» – охоплює більше матеріалу, ніж письмовий, тести – економлять час, а відкриті питання – не дають можливості просто вгадувати...

7) На питання «**Чи є прямий причинно-наслідковий зв'язок між оцінкою, отриманою на іспиті й якістю і довготривалістю засвоєної інформації?**» 99% опитаних на двох курсах відповіли –ні.

8) **Відповідаючи на питання з приводу проведення випускного комбінованого іспиту на юридичному факультеті,** студенти здебільшого висловлювалися проти, аргументуючи свою відповідь тим, що достатньо лише захисту дипломної роботи, письмового іспиту з відкритими питаннями, тестів, комплексного іспиту без дипломної роботи, 30% - підтримують повністю (4 курс).

41% респондентів серед студентів 5 курсу – категорично проти, 17% - підтримують, 6% - нейтральна думка, 36% - відповіді не мають.

9) **На питання щодо бачення студентів з приводу узгодженості дій МОН і Мін'юст щодо вдосконалення підходів до проведення іспиту як підсумкової форми контролю знань на юридичному факультеті** студенти теж давали відповіді неохоче: 0,3% вважають, що при такій взаємодії міністерств ніякі зміни не потрібні і 0,3% – головне, – не зачіпати студентів (5 курс) та 11% (на 4 курсі) вважають, що міністерствам варто брати більш активну участь у житті юридичних факультетів і, відповідно, – 89 % респондентів 4-го курсу відповіді на поставлене питання не дали.

10) І на питання з приводу проведення ЗНО на бакалавріаті 11% студентів 4-го курсу висловилися не проти, решта – за вже перевірені форми ДПА. На 5-му курсі 6% – підтримують, решта – категорично ні, оскільки здебільшого асоціюють таку форму перевірки знань з шкільною, такою, що покликана бути упередженою по відношенню до студентів, зайвою, такою, для якої не вистачить достатньо часу на гарну підготовку тощо...

Отже, випускники юридичного факультету класичного Каразінського університету, здобуваючи юридичний фах, мають суттєві переваги з-поміж інших, оскільки отримують повний спектр знань з усіх галузей права, тобто у майбутньому націлені на широку спеціалізацію, що дає можливість займати будь-які посади у юридичній галузі; зі студентських лав є учасниками міжнародних програм, що реалізуються в Університеті і націлені на сприяння міжнародному співробітництву; та отримують диплом європейського зразка з детальною інформацією про обсяг і зміст засвоєних знань, що сприяє їх мобільності на ринку праці.

Варто відзначити й те, що Університет залучає до навчального процесу на юридичному факультеті фахівців-практиків, які є потенційними роботодавцями; надає студентам можливість

здобуття практичного досвіду в Юридичній клініці та кримінологічній лабораторії юридичного факультету ще під час навчання; має можливість одержання випускниками наукової спеціальності в аспірантурі й докторантурі та забезпечує бази практик у судах, органах місцевого самоврядування, у правоохоронних органах та загальноосвітніх середніх школах, де студенти набувають практичних навичок та професійного досвіду.

Таким чином, адміністративне право належить до базових галузей і тому вимагає глибокого вивчення теоретичних питань і вироблення практичних навичок. Крім того, адміністративне право є однією з найбільш об'ємних галузей права, тому предмет адміністративного права представляє велику складність формулювання і розуміння, засвоєння і наукових розвідок.